

A *Se itt, se ott* címet viselő novellák az otthontalanság szövegei. Vendégmunkások, otthonuktól távol munkát végző emberek sorsának ábrázolatai, egészen napjaink történetei. A kötet végén pedig ott áll az *Atlantisz* című novella, egy egész elsüllyedt földrész szimbolikus képzetével, nem hagyva kétséget afelől, mi lesz, mi lehet egyedül a végkifejlet.

Kis túlzással azt mondhatnánk, Herceg János legújabb, *Mulandóság* című kötete felidézi az író legkiemelkedőbb alkotói korszakait. Bennünket azonban nemcsak az impozáns egész kápráztat el, hanem éppen annyira a Herceg János-i részletek is. Az például, ahogyan egyik szövegében kibontja egész ittlétünk vízióját: „Odakint lassan derengett. Előbb csak a dérharmatos lankák kapták vissza körvonalait, ahogy hullámhegy és hullámvölgy vonulatában szakították meg a tájat, aztán lassan pirosodni kezdett az ég alja, úgyhogy egyszerre feljöttek a környék falvai a mélyből, és várható volt, hogy a házakból kilépjenek az emberek, s lassú és nehéz léptekkel meginduljanak a hajnal felé.”

A *Mulandóság* irodalmunk fontos könyve, amellyel egyúttal gratulálunk a Déry-díjas írónak.

TOLDI Éva

A HOSSZÚVERS VONZÁSKÖRÉBEN

Géber László: *Szöveg szalonna*. Gemma Könyvek 31., Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1994

Két tűzpróbán esett át Géber László, mielőtt *Szöveg szalonna* című versesköténye az elsőkötetesek sorozatában megjelent. Az elsón, többedmagával, felemás sikerrel, hiszen a nyolc fiatal, pályakezdő költő között Gébert is felléptető, *Teletri világ* (1987) című antológia versanyagát a kritika hűvös tartózkodással fogadta („Alakuló, kusza költői üzenetek gyűjtőmedencéje . . . , csaknem egységes abban, hogy nem kínál kimagasló értékeket” – írta róla Utasi Csaba 1988-ban). Annál látványosabb volt Géber másfél évvel ezelőtti költői pillanata, amikor a Kilátó hasábjain megjelent *Jó szöveg szalonna* című hosszúverse. „A jelentős költemények minden ismérvével” felruházott versről már egy hét múlva elismerően szólt a kritika (Bori Imre, Kilátó, 1993. ápr. 17.), felismerve benne a jugoszláviai magyar költészetben egyre hangsúlyosabbá váló közérzet-ífra „nagy, áradó”, „páratlan” költeményét.

A jelenlegi kötet címe is, költői hozadéka is egyaránt arra utal, hogy Géber kötetnyi versanyagának gondolati középpontja és csúcsa az említett költemény. A verseskötény anyaga egyenes ívben halad e csúcst jelző versig. *A vihar szele* cikluscím alá sorolt három mű (*Ahogy a nagy madarak, Itt háború van, A város fölött*) ugyanis akár a *Jó szöveg szalonna* versvilágának gondolati és lírai-stilisztikai előkészítőjeként is felfogható. Itt jelennek meg első ízben a diszsonanciával szándékosan megzavart s így nem a beigért fónikus harmóniát, hanem a felborzolt összhangot érzékeltető bokorrímek, amelyek majd a központi hosszúversben is artikuláló szerephez jutnak. A szándékolt nyelvi egyszerűség, dísztelenség lírává oldódásának szöveg helyei e rövid lélegzetű versek – annak a pillanatnak a rögzítői, amikor az alig-poetizált versnyelv, a manapság oly sokat emlegetett lírai „minimalizmus” az ismétlések, a párhuzamok, a kontrasztok, s a rímek révén egy sajátos közérzet lírai megfogalmazójává lesz. (A költői megszólalás jellegzetes hangszerelésére vet fényt az a két verssor, amely egyaránt idézi fel a *Reménytelenül* című költeményt író

József Attilát, s jelzi e közérzetet megfogalmazó másféle nyelviséget: „Fogom magamat és sápadtan körbenézek / Semmi se mozdul semmit se értek” – *Ahogy a nagy madarak.*)

A *Jó szöveg szalonna* című, egymagában külön ciklust alkotó és kitöltő költemény is ezeket a költői eljárás módokat kamatoztatja. A vers elé illesztett Domonkos-mottó egyszerre utal az ihlető *szalonna* szóra, a „kormányeltörésben” metaforából kibontható s Géber által megfogalmazott aktuális létállapotra, a nemvers-szerű vers jellegére, az egész költemény pedig egy másik Domonkos-vers, a *Kuplé* versvilágára és hanghordozására emlékeztet – anélkül hogy ennek halvány árnyéka kívánna lenni. Az enjambement-ok szaggatottsága a zaklatottság állapotának megfelelő, lélegzet utáni kapkodások, elcsuklások leképezése: a „látványmorzszák” (Toldi Éva) egy időben nyújtják a vers folytonos időbeli, „történelmi” szituáltságának benyomását s a metaforikusság irányába való elrugaszkodások lehetőségét. A költeményben szinte tüntetően hat az alig-stilizált, már-már köznyelvi szinten formálódó nyelviség. Ennek lehangsúlyosabb szava a versben a meghatározót köznyelvi kényelmességgel jelölő *itten* (másutt a *magamat*), mely a költemény több szöveghelyén is felmerül. Hasonló hatást kelt a lazább szerkezetet, a szellősebb mellérendelő kapcsolatokat eredményező és kötőszó gyakori használat is. Ilyen, stilsztika-ilag semleges nyelvi közeg szintjéről emelkedik a költemény a „Mint a kifűstölt darázs-fészek, üresen égek”, a „Lélekben már csak itt-ott vagyok” állapotának metaforikus megfogalmazásáig, a „feneketlen a múltnak kútja”-, a „Távolí ország, ahol vagyok”-, „A világból kizártan”-féle létfelismerésekig – vagy a „(j) szöveg) szalonna” élni és frni vágyát kifejező logikai paradoxonáig. Túlon túl leegyszerűsítse nek e költészetet, ha a fenti vers-idézetekből csupán háborúval sújtott jelenünk jelentéshálóját kívánnánk kibontani. Bár tagadhatatlan, hogy a lírai én közérzetének, hangulatának alakulásában ez is közrejátszott, a költemény átforrósodott, intenzív drámai pillanatai el is rugaszkodnak az „itten” és most konkrét reáliákat jelölő talajáról, s közérzetélménnyé, létélménnyé szublimálódnak. Helyesen állapítja meg Fekete J. József (Kilátó, 1994. szept. 20.), hogy Géber e költeményének gondolati magvát az egzisztenciális nihil és a vele társuló intellektuális magány zónáiban kell keresnünk. Ezeket a régiókat a személyes múlt leltárából kibomló, köznapi, naturális pillanatképek sem zavarják. Külön elemzést érdemelne annak a folyamatnak részletes felfejtése, hogyan jön létre e hosszúvers lírai sodrása az alustilizáltság és metaforikusság összjátékából.

A *Szöveg szalonna* költeményeinek egészére vonatkozóan megállapítható, hogy Géber a nyelvi egyszerűségben lelte meg költői kifejezésének kiinduló talaját. Ugyanez a tartózkodó egyszerűség és szerénység vezérli világképének meghatározásában is. Lírai énje a bonyolult világban szemlélődik, annak jelzéseit igyekszik felfogni, hogy végül ugyancsak szerény egyszerűséggel vallhassa meg: „semmit se értek” (*Ahogy a nagy madarak*), „nem értem a teleírt világot” (*A teleírt világ*). Nem lázad tehát, nem festi fel a káoszt, mint fiatal költők esetében gyakran tapasztaljuk, hanem higgadt őszinteséggel tesz vallomást szemlélődésének kudarcáról. Tabok között ebből a költői alapállásból ered az a bizonyos *fanyarság*, amelyet Fekete J. József nevez meg e költészet pontosabban talán meg sem fogalmazható ízeként. A Géber-versek költői világának részletei is egyszerűségükkel simulnak e gondolat- és közérzetszférába: ég, madár, vihar, szél, nap, eső, víz, tücsök, vadkacsák röpte, barnuló őszi táj, tél, fák – azaz a közvetlen természet világa és jelenségei rajzolják meg költészetének geográfiáját.

Nem véletlen, hogy a *Jó szöveg szalonna* című költeményben külön hangsúlyt kap a póz (a papolás, az igazságtevés) elvetése. Géber versei ilyen értelemben egybehanganak

a Petri György-féle s az időben őt követő legfiatalabb költészet ars poeticájával, mely szerint a költő nem a világ centruma többé (l. Gébernél: „közel a teremtéshez nem voltam”). Végkövetkeztetése sem lehet tehát más, mint „Kinézni valahogy. Élni. Élni”.

A hosszúvers környezetében elhelyezkedő többi költeményben is ennek a közérzetnek és költői pozíciónak egy-egy variánsára ismerhetünk. A versvilág koordinátái a fogható egyszerűség jegyében alakulnak: ég és föld, reggel és este, nappal és éjjel végpontjai jelölik végső határait, a lírai én pedig a hallgatás, a távollét, az eltűnés állapotait járja be bennük. A költeményekben helyenként észlelhető epikum, valamint az isten- és angalképzetek Füst Milán költészetének kozmoszát idézik. A versvilágot elárasztó hidegségképzetek (legalább hét versben tapasztaltam ezek hangsúlyos jelenlétét) pedig a már előbbieken meghatározott közérzettel és fanyarsággal harmonizálnak, annak higanyszintjét jelzik.

A kötet négy utolsó ciklusának költeményei tehát a jelentőségét tekintve kiemelkedő hosszúvers költői tapasztalatából építkeznek tovább – csak fordított arányban, hiszen a verstest mindinkább a rövidülés irányába mutat, egészen az egysorosig folytatva a redukciót. E költemények között akad jó néhány, amely kontemplatív, eszmélkedő lírai alkatú költőre vall, néhány közülük a líra súlyos vértetű műfaját, a szonettet veszi célba (legjobb ilyen költemény a *Tárgy nélkül* című, Tandorinak címzett szonett), ám azt is tapasztalhatjuk, hogy a *Jó szöveg szalonnában* termékenynek bizonyuló, köznyelvet súroló nyelvi közeg egyszerűsége nem mindig alkalmas a létérzékelés tömör metaforáinak felröppentésére, s a kötet egyes költeményei (főként ha a verszárlatok sem erősítik a szöveget) a lírán innen maradnak (l. *A rózsza* című ciklus verseit). Különösen a haikukban és haikuszerű rövid alkotásokban s az egysorosban tapasztalható, hogy a kvantitatív lebontás nem mindig hozza meg a minimalizmust ellensúlyozó, várt hatásimpulzusokat.

A *Szöveg szalonna* című verseskötet legfőbb költői hozzáadéka a hasonló című hosszúvers, Géber eddigi költészetének kulcsverse, amely arról vall, hogy költője képes a líra nagy pillanatainak megragadására. Ez pedig nem adatik meg minden versíró számára.

HARKAI VASS Éva

AMULETTJEINK KÖNYVE

Jung Károly: *Őrszerek könyve*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1994

Aki figyelemmel kíséri Jung Károly jeles vajdasági magyar néprajzkutató tanulmányköteteinek megjelenését, egy kiteljesedő életmű gazdag termésébe kap betekintést. Szereznek évenként jelentkezik egy-egy összefoglalással, melyekben eddigi kutatásainak különböző folyóiratokban publikált eredményeit adja közre. A *Köznapok és legendák* (Tanulmányok a népi kultúra köréből, 1992), *Az emlékezet útjain* (Ötvenöt olvasmány a néphagyományról, 1993) után idén az *Őrszerek könyve* (Szent levelek, golyó ellen védő imádságok; amulettek a magyar néphagyományban) című tanulmánykötete jelent meg.

Szép című új könyvének mottójául a néprajzkutató és költő egy Ozsvald Árpád-vers idézetét vette az amulettekről. Figyelemfelkeltő választás, hiszen a mágikus védelmet kínáló, apotropeikus dolgok – amulettek – napjainkban már-már reneszánszukat élik, lévén mi, mindannyian egy könyörtelen világ valós vagy jövődöbéli áldozatai, akik a baj elhárítását, ha az már meghaladja racionális képességeinket, rábizzuk ezekre az őrszerek-